



ATT TÄNKA PÅ

Vad du som yrkesverksam bör tänka på i mötet med barn och unga som riskerar att föras bort

Jämställdhetsmyndigheten har utifrån sitt uppdrag att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck och annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse¹, sammanställt en lista med viktiga saker att tänka på till yrkesverksamma som möter barn och unga.

Listan ger inte en uttömmande beskrivning av hur ärenden av detta slag ska hanteras och ska inte användas som en checklista. Det handlar snarare om sådant som inom ramen för uppdraget visat sig vara viktiga delar i stödet till och bemötandet av barn och unga, för att förebygga bortföranden och förhindra fortsatt utsatthet.

De tips som vi har tagit fram är inte yrkesspecifika och måste sättas i relation till respektive yrkesroll. Oavsett om du arbetar inom skola, socialtjänst, polis, hälso- och sjukvård eller annan verksamhet, behöver du tänka på vad som ligger inom ditt eget ansvarsområden och när en annan samverkansaktör ska ta vid.

RÄTTEN TILL STÖD OCH SKYDD

Tänk på att:

- Inga barn eller unga i Sverige ska behöva leva i ett hem där de själva och/eller andra utsätts för våld. Att dessutom bli bortförd till ett annat land medför en särskild utsatthet. Utsattheten uppkommer oftast inte i samband med bortförandet utan kan ha pågått under en längre tid i Sverige.
- Rätt insatser i rätt tid skyddar barn och unga från bortföranden. Barn och unga som förs bort har i majoriteten av fallen varit kända av en eller flera myndigheter sedan tidigare. Det finns ofta tillfälle att ingripa innan situationen och utsattheten eskalerar och individen förs bort.
- En vanligt förekommande riskfaktor är hedersrelaterat våld och förtryck, som behöver uppmärksammas för att sätta in rätt insatser för att förhindra bortföranden. Flera yrkesverksamma har uppgett att de förbisett att ärendet var hedersrelaterat innan bortförande.
- När myndigheter ingriper i en familj i hederskontext kan risken för bortförande öka. Det ska inte tolkas som att myndigheter ska undvika att ingripa, utan snarare att de behöver se över hur de säkerställer att barnet eller den unga får det stöd och skydd som individen har rätt till och är i behov av. Utan ingripande från samhället kommer barnet och den unga leva kvar i utsattheten.
- Insatser i en familj måste ges utifrån olika familjemedlemmars individuella behov. Anta inte att barns behov av en trygg hemmiljö och möjlighet till hälsa och utveckling tillgodoses för att vårdnadshavare får stödinsatser. Beakta också det kan finnas press från omgivande nätverk/kollektiv som påverkar situationen i familjen.
- Dra lärdom av arbetet med tidigare ärenden. Det är viktigt att systematiskt bygga kunskap om insatser, stöd och bemötande som lämpar sig (och inte lämpar sig) när det gäller exempelvis barn och unga som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

BEMÖTANDE AV OCH STÖD TILL BARN OCH UNGA

Tänk på att:

- Ett våldsutsatt barn eller en våldsutsatt ung person kan ha svårt att självmant söka upp dig och berätta om sin situation. Var proaktiv och visa att du är intresserad. Bygg relation med den du misstänker är i en utsatt situation. Se till att skapa de bästa förutsättningarna för att barnet eller den unga ska kunna tala fritt utan att oroa sig för vem som ser eller hör.
- Lita på barnets eller den ungas berättelse. Var uppmärksam på att inte falla in i ett vuxenperspektiv eller föräldraperspektiv utan var noga med att ta utgångspunkt i barnets rättigheter och behov.
- När barn och unga berättar om utsatthet och söker hjälp behöver du agera. Låt inte tiden gå så att barnet eller den unga lever kvar i utsattheten.
- Barn och unga är i beroendeställning till vuxna – särskilt sina vårdnadshavare – och befinner sig i en särskilt utsatt situation när det är vårdnadshavarna och andra närstående som är förövare.
- Om barn och unga tar tillbaka sina uppgifter om våld betyder det inte att de inte är våldsutsatta. Det är en vanlig reaktion, inte minst efter påtryckningar, skuld-
beläggning, hot eller annan typ av kontakt eller umgänge med familjemedlemmar.
- Avlasta och skydda barnet eller den unga från skuld- och skamkänslor, hot och annan press från familjemedlemmar eller andra släktingar. Yrkesverksamma måste ta ansvar för bedömningar och beslut kring nödvändiga insatser, inte lämna till barn och unga att själva ta ansvar för sin säkerhet.
- Individen måste kunna lita på att samhällets stöd och skydd håller över tid, om individen ska orka vara kvar i samhällets vård och stå fast vid det hen berättat om sin utsatthet.

SÄRSKILT OM RISKER FÖR BORTFÖRANDE

Tänk på att:

- Våldsutsatthet kan leda till olika reaktioner hos individen – allt ifrån utåtagerande beteenden till inbundenhet, psykosomatiska besvär och självmordstankar. Var uppmärksam på om en individ ändrar sitt beteende och verkar orolig eller nedstämd, särskilt inför och efter ett skollov.
- Riskfaktorer för bortföranden kan skilja sig åt mellan tjejer och killar:
 - För unga tjejer rör det sig ofta om handlingar och risker som för det omgivande samhället inte framstår som så farliga. Det kan räcka med ett rykte om att hon agerar på ett vis som går emot hedersnormer för att utlösa händelser i familjen, exempelvis ett bortförande.
 - För unga killar är det oftare kriminalitet eller destruktivitet som kan öka risken för bortförande. Det kan dock finnas en underliggande problematik kopplat till utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, som kan ha lett till det destruktiva beteendet.
- Riskbilden kan förändras relativt snabbt, till exempel i samband med att så kallade normbrott upptäcks av familjen eller myndigheter ingriper eller planerar att ingripa i familjen. Det kan handla om en tjej som har blivit påkommen med en förbjuden relation, någon som kommit ut som hbtq-person eller en person med funktionsnedsättning som börjar uppnå en viss ålder.
- Barn och unga riskerar att föras bort tillsammans med ett (ofta äldre) syskon, som till exempel kan ha brutit mot hedersnormer. Var uppmärksam på övriga barn i familjen som också kan fara illa eller riskera att fara illa.
- Bortföranden eller hot om bortföranden kan användas för att få individer i kollektivet att “rätta in sig i ledet”. Rädslan påverkar vad en individ vågar berätta om sin utsatthet eller syskons utsatthet. Det gäller både situationer innan ett bortförande och efter att en individ eventuellt har kommit hem till Sverige.

- Samma individ kan föras bort flera gånger. Tidigare bortförande av individen eller ett syskon kan i sig utgöra en risk.
- I situationer då en resa är planerad kan det finnas skäl att agera, även om barnet eller den unga inte själv tror att det finns någon risk med utlandsvistelsen. De kan bli vilseledda genom att lockas med semesterresor och släktfester eller intalas att en äldre släkting är allvarligt sjuk.
- Barn kan föras bort i samband med vårdnadstvister och skilsmässor av den ena föräldern, ofta pappan, mot den andra förälderns vilja. Det kan även leda till att mamman pressas att följa efter till det andra landet, kvarhålls och utsätts för våld.
- Hedersrelaterat våld och förtryck förekommer i alla socioekonomiska grupper, och att även vårdnadshavare som är vältaliga och väletablerade i samhället kan föra bort sina barn. Ställ följdfrågor för att undvika att bli vilseledd. Låt inte dina föreställningar om offer och förövare i en hederskontext påverka hur du agerar eller inte agerar.
- En bedömning av risker handlar om potentiella sådana, inte att fastslå vad man tror eller vet ska hända. Risker samspelar med varandra, ofta finns det flera potentiella risker. Säkerställ att det finns kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck när bedömningarna görs.

